

Somut Olmayan Kültürel Miras

Yaşayan Karagöz

Uluslararası Sempozyumu

KARAGÖZ'ÜN KORUNMASI, GELİŞTİRİLMESİ VE YAŞATILMASI ÜZERİNE

Bir milletin dili, dini, tarihi, gelenek ve görenekleri, siyasi ve ekonomik yapısı vb. özellikler o milletin kültürünü oluşturur (Turan, s. 11-27). Hatta söz konusu milletin başta edebiyatı olmak üzere inanç ve pratiklerinin, ürettiklerinin adı geçen unsurlara bağlı olarak şekillenip getireceği, açıktır. Özellikle milletlerin başka milletlerle olan siyasi ve ekonomik ilişkilerinin bu şekillenme ve gelişmedeki rolü, göz ardı edilemez. Ayrıca bu kültürel unsurların çeşitli sebeplere bağlı kalarak pek çok kardeşini eski yurdunda bırakıp yeni bir coğrafyayı vatan edinmiş Türk Milleti'nin aynı soydan olan boylarıyla "ulus-devlet" olmasını sağlamaktaki gücünü de dikkate almak gerekmektedir.

Kültürümüzün önemli sahalarından biri olan Türk gölge oyunu Karagöz'ün de, bu bağlamda değerlendirilmesi gerekmektedir. Nitekim Türkiye'ye XVI. yy.da Mısır'dan geldiği ve Türk yaratıcılığını, beğenisini, sanat gücünü katıp deriyi ustalıkla işleyerek, kısacası kendi damgasını vurarak yeniden Mısır'a gittiği kabul edilen Karagöz (And, ss.141-143, 112-127)'ün korunup geliştirilmesi ve yaşatılmasının da günümüz Türkiye Cumhuriyeti'nin başka milletlerle ve birliklerle olan ilişkilerine, bu yoldaki amaçlarına ve dünya milletlerinin bugünkü ve gelecekteki ekonomik ve siyasi durumlarına bağlı olacağı, ortadadır. O sebeple bu yolda yapılması gerekenleri belirtmeden önce Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve sosyal olarak içinde bulunduğu devletlerarası platformu konumuzla ilgisi olacak şekilde değerlendirmek istiyoruz.

•Her şeyden önce 2001-2005 VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na göre küreselleşme sürecinde değişen koşullara uyum, rekabet ve insan kaynaklarının geliştirilmesi, küresel piyasanın dinamik olarak izlenmesi esas (Uzun Vadeli Strateji ve ..., s.59)na da bağlı olarak 456, 551, 552, 553. maddelerde kalkınmada öncelikli bölgeler tespit edilerek Teşvik ve Teşvike Yönelik Devlet

Vergi İstisnası; tarım, sanayi, turizm ve diğer kamu hizmetleri kapsamına giren bütün projelerin desteklenmesi kararı alınarak bu konudaki yatırım ve personel alımlarına, küçük ve orta boy işletmeler (KOBİ)'in ön plana alınması gerektiğine önem verildiği (Uzun Vadeli Strateji... , s.69) belirtilmiştir.

•Türkiye'nin girme sürecinde olduğu Avrupa Birliği'nin aday ülkelerin katılım ortaklığı için belirlediği esaslar 1993'te Kopenhag Avrupa Birliği Konseyi'nce belirlenmiş ve "Avrupa bütünleşmesinin hedef aldığı gelişmenin sadece kalıcı bir barış ve ortak bir yaşamı değil, ekonomik büyümeyi ve canlılığı, yeni iş imkanlarını da beraberinde getireceği (2000 yılı..., ss.95-96, 109) vurgulanmıştır.

•1 Ocak 1996 tarihli 28. maddede belirtilen Gümrük Birliği Kararı (2000 yılı... ss.76-77, Aktan, s.45) ve 1994'te kurulan GATT yani Dünya Ticaret Örgütü (Tezel, s.101) ile birlikte üye ülkelerin birbirleriyle gümrüksüz olarak alışverişinin sağlanacağı ve serbest piyasa ekonomisinin canlanacağı, ulusal piyasaların uluslararası rekabete açılacağı, kısacası ekonomik bütünleşmenin hedeflendiği (2000 yılı..., s.15) belirtilmiştir.

•Turizm Bakanlığı'nın düzenlediği II. Turizm Şurası'nda "Turizm" çekiciliği, çeşitliliği belirtilerek daha da çeşitlendirilip çekici hale getirilmesi üzerinde durulmuş (Yazar, s.10) bu bağlamda Türk Turizmi'nin daha da gelişebilmesi için belli bir mevsimin hedeflenmesinden vazgeçilmesi (Göksu, s.17) vurgulanmıştır. Yine aynı toplantıda UNESCO'nun her türlü doğal ve kültürel alanları ve ürünleri dünya kültür miraslarından kabul ettiği, bu yolda uluslar arası kuruluşlarla ortak programlar geliştirdiği (Göksu, s.19)nden hareketle de bireysel ve bölgesel işbirliği oluşumlarının özellikle de el sanatları, kültürel etkinlikler ve bunların özellikle tanıtım ve pazarlamaları aşamasında desteklenmesi gerektiği (Yazar, ss.9-10) dile getirilmiştir.

•Merkez Bankası'nın 1999 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun 700. yılı dolayısıyla düzenlediği toplantıda "Türkiye'nin Avrupa ile bütünleşmesinde kültür unsur ve varlıklarımızın korunup geliştirilmesi ve yaşatılması, bir devlet politikası haline getirilmelidir. Bu bağlamda Avrupa ile bütünleşme siyasi bir hedef olarak

değil de, ekonomik ve siyasi bir amaç olarak görülmeli (Aktan, ss.41-44)” “emek” ve “zaman”ın değeri ile pazarımızın büyüklüğü (Tarihi Süreç..., ss.46,72) dikkate alınmalıdır. Hatta bu bütünleşmede devletlerin ekonomik çıkarlarını, karşılıklı çıkarlar haline getirmeleri (Aktan, s.44) temel alınmalıdır” denmiştir.

•Her şeyden önce kültür politikamız her ilde açılan kültür müdürlüklerince, dolayısıyla Kültür Bakanlığımızca yürütülmekte, radyo-televizyon, GSM gibi iletişim araçları bu politikada önemli roller üstlenmektedir. Ancak görsel ve işitsel sektörde Türkiye'nin hukuksal çerçevesi, radyo ve televizyon işletmeleri kurulmasına ve bunların yayınlarına dair 1994'te kabul edilen bir yasa ile belirlenmiş; 2000 yılı Ekim'inde de Türkiye, daha önce imzalamış olduğu Avrupa Konseyi Sınırötesi televizyon Sözleşmesi'ne ek protokolü onaylamıştır. İdari kapasite ile ilgili olarak TV lisanslarının verilmesi, yayıncılık mevzuatının icra edilmesi Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'na verilmiştir (2000 Yılı, ss.71-72).

Bütün bu gelişmeleri verdikten sonra “Karagöz”ün korunup yaşatılması ve geliştirilmesi konusun da bir devlet politikası olma zorunluluğu kendini göstermiştir. Özellikle AB'liğine girme aşamasında olduğumuz ve bugün adına “ulus-devlet olma” dediğimiz “aynı soydan olan toplulukların bir bütün olma çabalarının yoğunlaştığı” dönemde “Karagöz”, daha bir önem kazanmaktadır. Çünkü Karagöz'ün seyirlik kısmı görsel ve işitsel bir sanat olmasına karşılık malzemenin seçimi ve işlenmesi aşaması, bir zanaat kolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir anlamda Karagöz hem bir seyir aracı, hem de bir el sanatıdır. Bu bakımdan Türk gölge oyunuyla ilgili önerilerimiz hem Karagöz'ün oynatılması, hem de figürlerin yapımına, pazarlanmasına ve korunmasına yönelik olacaktır.

1. Bu konuda söyleyeceğimiz ilk şey dünyanın çeşitli coğrafyalarında yaşayan Türk Cumhuriyetleri'nin ve topluluklarının da katılacağı bir “Karagöz Fuarı” açılması veya bir “Karagöz Festivali” yapılmasıdır. Bu şekilde kendilerine yada başkalarına ait topraklarda yaşayan Türklerce yaşatılan Karagöz sanatının

birbirinden farklı coğrafyalarda yaratıp sürdürdükleri kültürlerinden geçen yanları tespit edilecek; ortaya çıkan farklılıkların hangi yönlerde olduğu da saptanarak oyunun gelecek kuşaklarca da yaşatılması sağlanacaktır. Bu yolla sözkonusu fuar ve festivaller sayesinde bölge turizminin canlanacağı, gözden uzak tutulmamalıdır.

2. Özellikle Karagöz denince hatırlanan Bursa'da bir Karagöz müzesi kurulmalı; Karagöz sadece Çekirge mevkiindeki figürüyle kalmayıp sürekli açık kalacak bir müze ile yılın her mevsiminde yöresel turizmi canlı tutacak bir gelir kaynağı olması sağlanmalıdır. Bunun için de Kültür Bakanlığı sadece özel arşivlerde olan Karagöz figürlerinin ve bu figürlerin yapımında kullanılan aletlerin toplanması için üstüne düşeni yapmalıdır. Hatta bu iki konuda üretilen proje ve teklifler teşvik edilmeli, desteklenmeli, devlet tarafından özel bir fon ayrılmalıdır.

3. Bir ürünün yaşamasını sağlayacak olan faktörlerden birisi de, söz konusu ürünün dönemin şart ve gereklerine olan uygunluğudur. Nitekim Nasrettin Hoca fıkralarında hoca dün eşeğine ters binmiş giderken bugün, trenle seyahat etmektedir. Eminiz ki yarın hoca, uçak bileti alacaktır.

İşte aynı durum, Karagöz için de söz konusudur. Bu bakımdan Karagöz "muhavere"lerinin, "özellikle de "fasıl"larının günümüz insanının şart ve beklentilerine uygun olarak yeniden düzenlenmesi şarttır. Bunun için de gölge oyunumuz üzerinde çalışan bilim adamlarına, sosyologlara büyük görevler düşmektedir. Bu da, Aziz Nesin ve İ. Hakkı Baltacıoğlu ile Sınırlı kalmamalıdır.

4. Bugün için radyo, özellikle de televizyon, cep telefonları ve bilgisayarlar görsel ve işitsel iletişimde zamanla yarışmaktadır. Bu bağlamda Karagöz CD'lerle ve içeriği uygun olmak koşuluyla hazırlanacak özel programlarla televizyonlarda gösterilebilir; genç kuşaklara, çocuklara öğretilip anlatılabilir ve daha büyüklere bile yeniden sevdirebilir. Böylece klasik görünümünden kurtulacak olan Karagöz değişen yeni içeriği ile yaşamaya devam edecek; tabi RTÜK'e de büyük görevler düşecektir.

5. Karagöz'ün yapımı ve oynatılması konusunda uzman kişiler yetiştirmek üzere kurulacak bir meslek eğitimi ve birliği hem yeni Karagözcülerin yetişmesini sağlayacak, hem de gençlerimize yeni bir iş kapısı açılarak geleneğin canlı kalması sağlanacaktır. Ayrıca açılacak kurslar, bu işi hobi olarak görenlerin de uğraşacakları, sevecekleri dolayısıyla yaşatacakları bir görsel sanat dalı olacaktır. Hatta bu merkezler, Türklerin yaşadığı her yerde kurulmalıdır.

6. Karagöz'ü bir gelir kapısı haline getirmek de, önerilerimiz arasındadır, özellikle Turizm Bakanlığı'nın takip edeceği politika ile Karagöz yapımında yurt içi ve yurt dışından gelecek taleplere bağlı olarak küçük ölçekli işletmelerin gelişmesine öncelik verilmelidir. 2001-2005 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda belirtilen esasta da olduğu gibi (Uzun Vadeli..., s:167) 2006-2010 Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'na Karagöz'ün KOBİ statüsüne gelmesi sağlanmalıydı ya da Onuncusuna böyle bir madde eklenmelidir.

7. Üniversitelerimizin bünyesinde futbol, voleybol, satranç, halk oyunları, müzik toplulukları vb hobi ve yetenek topluluklarının yanında Karagöz öğrenme ve oynatmaya yönelik bir kulüp de kurulmalıdır. Özellikle bu iş, Edebiyat Fakülteleri'nde bulunan Türk Dili ve Edebiyatı Bölümlerince önerilip desteklenmeli, bu konuda istekli öğrenciler uzman kişilerce eğitilip yetiştirilmeli ya da yönlendirilmelidir.

8. Karagöz, çocuk edebiyatında da yerini almalıdır. Bunun için Kültür Bakanlığı'nın ilgili birimi pedagoglarla işbirliği yaparak çizgi filmler, CD'ler, kitaplar ve televizyon programları hazırlamalı; geleceğimiz olan çocuklarımıza çağa yönelik repliklerle konarak tanıtılıp, benimsetilmelidir.

9. Yine hazırlanacak bir proje ile ülkemizde, Türk Devlet ve Topluluklarında yaşayan Karagöz yapımcı ve oynaticıları tespit edilmeli; mali yönden desteklenerek geleneğin devamı sağlanmalıdır.

10. Öncelikli yöreler tespit edilerek Bodrum, Antalya, Marmaris vb turistik beldelerimizde açık hava müzeleri kurulmalı; yerli-yabancı turistlerimize gerek

figürlerin yapımı, gerekse oyunun sergilenmesi yönünde gösteriler, geceler düzenlenmelidir.

11. Karagöz ve Hacivat figürleri ile Karagöz'ün evi vb. eşyalar turistlere hediyelik olarak üretilmeli; gerek üretim, gerekse yurt içi ve yurt dışı satışı yönünde pazarlanması ilgili makamlarca desteklenmelidir.

✓ Dikkat edilecek olursa sadece birkaç tanesini belirttiğimiz önerilerimizin hepsinin de Türkiye'nin hem kendi kültürüne, hem ^{aynı} ~~ya~~ soydan kardeşlerinin bulunduğu devlet ve topluluklarına, hem de başka milletlerle olan ilişkilerine yönelik bir politikayı gerektirdiği, ortadadır. Türkiye'nin Karagöz konusunda izleyeceği uygun bir yol ile;

- Türk Karagözü'nün genç kuşaklara benimsetilip yaşaması sağlanacak,
- Türk Turizmine büyük bir canlılık getirecek,
- Türk ekonomisine önemli ölçüde katkı sağlayacak,
- Başka milletlerle olan kültür ilişkimiz güçlenecek; en önemlisi de
- Hangi birlik veya grup içinde olursak olalım, Türk Kimliği'nin daha da belirginleşip tanıtılması ve korunması sağlanacaktır.

12. En önemli istemde bulunduğumuz kampanya ve bazı toplantıların özelliği, turizm faaliyetleri, yerel ve ulusal düzeyde teşvik edilmesi, uygun alanlar düzenlendiğinde.

13. Çankırı Karagöz ^{mutlaka} ~~deres~~ ^{deres} ~~mesleği~~ 'Bunun için de tiyatrosal ve Karagöz gecelerinin izletilmesi şarttır.

KAYNAKLAR

- TURAN, Şerafettin;** Türk Kültür Tarihi, Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe 1990. Ankara, Bilgi Yayınları, Özel Dizi, 24.
- AND, Metin** Geleneksel Türk Tiyatrosu (Kukla-Karagöz Ortaoyunu) 1969, Ankara, Bilgi Yayınları, Özel Dizi, 6.
- Uzun Vadeli Strateji ve VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, Ankara, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- 2000 Yılı Genişleme Stratejisi (8.11.2000 tarihinde Avrupa Komisyonu Tarafından Hazırlanan ve 4.12.2000 tarihinde AB Konseyi Tarafından Siyasi Bir Anlaşma Sağlanan Belgelerin Tam Metinleri) 2000, Ankara: Avrupa Birliği, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği.
- AKTAN, Gündüz** "Türkiye'nin Avrupa Bütünleşmesi İçinde Yeri ve Geleceği" Tarihi Süreç İçerisinde Avrupa ile İktisadi Bütünleşme Süreci. 1999. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.
- TEZEL, Yahya** "Avrupa Entegrasyonu ve Türkiye – Avrupa İlişkileri" Tarihi Süreç İçerisinde Avrupa ile İktisadi Bütünleşme Süreci 1999. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.
- YAZAR, Adil** "Alternatif Turizm (Yayla Turizmi) ve Önemi" II. Turizm Şurası Bildirileri. I. Cilt, Ankara: T.C. Turizm Bakanlığı (12-14 Nisan 2002)
- GÖKSU, Yusuf Ziya** "Mevsimselliğin Azaltılması ve Turizmin Çeşitlendirilmesi Termal Turizm (Sağlık Turizmi)" II. Turizm Şurası Bildirileri, I. Cilt, Ankara: T.C. Turizm Bakanlığı (12-14 Nisan 2002).